



UDK:159.922.27

Muxayyo KARIMOVA,
Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
E-mail:karimovamuxayyo91@gmail.com

Surxondaryo viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi dotsenti, (PhD) I.I.Xojiboyev taqrizi asosida.

TALABA QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHDA MULOQOT MADANIYATINING O‘RNI

Annotatsiya

Mazkur maqolada talaba qizlarga xos psixologik xususiyatlar, oilalarda qizlar tarbiyasida nimalarga e‘tibor berish kerakligi va qizlarimizda qanday xarakter xususiyatlarini shakllantirsa ular kelajakda muvaffaqiyatli oila qurishi mumkinligi, oilaviy hayot muvaffaqiyatli bo‘lishida muloqotning ahamiyati haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek oilalari, talaba qizlar, dunyoqarash, oila, jamiyat, etnik xususiyatlar, oilaviy qadriyatlar, pozitsiya, mustaqil hayot, muloqot, madaniyat.

THE ROLE OF COMMUNICATION CULTURE IN PREPARING STUDENT GIRLS FOR FAMILY LIFE.

Annotation

This article talks about the psychological characteristics of female students, what should be paid attention to in the upbringing of girls in families, what character traits can be formed in our daughters so that they can build a successful family in the future, and the importance of communication in the success of family life.

Key words: Uzbek families, female students, outlook, family, society, ethnic characteristics, family values, position, independent life, communication, culture.

РОЛЬ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНЦОВ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Аннотация

В данной статье говорится о психологических особенностях студенток, на что следует обратить внимание при воспитании девочек в семье, какие черты характера можно сформировать у наших дочерей, чтобы они могли в будущем построить успешную семью, а также о важности общения в успехе семейной жизни.

Ключевые слова: узбекские семьи, студентки, мировоззрение, семья, общество, этнические особенности, семейные ценности, позиция, самостоятельная жизнь, общение, культура.

Kirish. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev 2018 yil 2 fevraldagi “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida Respublika “Oila” ilmiy-amaliy tadqiqot markazining asosiy vazifasi sifatida zamonaviy oilani rivojlantirish, oilaning ichki munosabatlari, shaxslararo munosabatlarni, boy madaniy tarixiy me‘ros va an‘anaviy oilaviy qadriyatlar muammolari bo‘yicha fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlarni o‘tkazish, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash va oilaviy ajralishlarning oldini olish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqish va amalga oshirish” deb belgilab berishlari mazkur masalaning o‘ta muhimligi va dolzarbligidan dalolat beradi.

Bu masala har bir davrda ham muhim hisoblangan, misol uchun Zardushtiylik dinida ham, Islom dinida ham nikohda ikki tomon teng va munosib bo‘lishi aytib o‘tilgan. Nikoh tartiblari va hayotiy tajribalariga ko‘ra, kelin va kuyov nasl nasabda, ijtimoiy mavqeda, bilim-saviyada, did-farosatda, ilm-e‘tiqodda, mulkdorlikda bir-birlariga yaqin bo‘lishi ma‘qul topilgan. Shu bois, sharq xalqlarida yoshlarni oilaviy turmushga tayyorlash, ularning tengini topib uylantirishga jiddiy e‘tibor berilgan. Ayniqsa, qizlarni oilaviy turmushga tayyorlashda, ularda birinchi navbatda insoniy fazilatlar shakllangan bo‘lishi, oilaning muqaddas ekanligi, uni avaylab-asrash aynan uy bekalariga bog‘liqligi haqida ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan nasihatnoma, pandnoma va hikmatnomalarda tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan qimmatli nasihatlar hikoya qilinadi. Jumladan, turk olimi Yusuf Tovasliy to‘plagan «Hikmatlar xazinasi» dagi kelin bo‘luvchi qizga beriladigan ona nasihati kishining e‘tiborini o‘ziga tortadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O‘zbek oilasidagi hayot tarzi va undagi shaxslararo munosabatlar madaniyati buyuk muhaddis allomalar Muhammad ibn Ismoil Buxoriy, At-Termiziy ijodlarida hamda tasavvuf falsafasining yirik namoyandalari bo‘lmish Ahmad Yassaviy, Baxovuddin Naqshband, Najmiddin Kubro, Xoja Ahror Vale tariqatlarida, oilaviy turmush qoidalari, undagi shaxslararo munosabatlar madaniyati, farzand tarbiyasiga e‘tibor, erkak bilan ayol munosabatining o‘ziga xosligi, insoniy fazilatlarining shakllanish me‘yorlari haqidagi qimmatli fikrlar sharq xalqlari, xususan, o‘zbek xalqining og‘zaki ijodida (Alpomish, Kuntug‘mish, Go‘ro‘g‘li, Oysuluv, Layli va Majnun, Yusuf va Zulayho kabi qator o‘zbek xalq dostonlari) atroflicha bayon qilinganligi asoslangan.

Rus olimlari Yu.I.Semenov, Masherov, Yu.T.Timofeevlarining tadqiqotlarida oilada nizoli vaziyatlarni kelib chiqishi inson turmush tarzining butunligicha qamrab oluvchi sohalaridagi o‘zgarishlar bilan ham bog‘liq ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan. Y.O.Tarasova o‘z ilmiy izlanishlarida er-xotin munosabatlaridagi o‘zgarishlar yosh xususiyatlariga bevosita bog‘liq bo‘lishini aniqlagan. K.N. Belogay er-xotin munosabatlarini barqarorlashtiruvchi omillar va nikohning psixologik vazifalari bilan bog‘liq muammolarni tahlil qiladi. K.V. Adushkina ilmiy izlanishlarida “Yosh oilalarda nikohdan qanoatlananglik determinantlari”ni (tasdiqlari, belgilari) tadqiq etgan.

Mamlakatimiz psixolog olimlari (G‘.B.Shoumarov, E.G‘oziev, V.M.Karimova, A.M.Jabborov, Z.B.Rasulova, O‘.B.Shamsiev, M.Utepbergenov, N.A.Sog‘inov, S.A.Oxunjonova, T.M.Adizova, E.Usmonov, O.Shamiyeva, N.Salayeva, F.R.Ro‘ziqulov, M.Fayziyeva, H.U.Abdusamatov

va boshq.) tomonidan oilaviy hayot psixologiyasi, oila-nikoh munosabatlari, oiladagi sog'lom turmush tarzi, er-xotinning o'zaro munosabatlari, undagi ziddiyatlar, ajralishlar va uning oqibatlariga yo'naltirilgan tadqiqot ishlari olib borilganligini e'tirof etishimiz mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Yanvar-iyun oylarida O'zbekistonda nikohdan ajralishlar soni 25 400 tani tashkil etib, 2022-yilning mos davriga nisbatan 828 taga ko'p bo'ldi. Bu haqda Statistika agentligi hisobot berdi.

Joriy yilning dastlabki 6 oyida Farg'ona viloyati nikohdan ajralishlar soni eng ko'p hudud sifatida qayd etilgan. Viloyatda yarim yilda 3 107 ta oila ajrashgan. Keyingi o'rinlarda Toshkent shahri (2 989 ta) hamda Andijon viloyati (2 854 ta) keltirilgan.

Yarim yil davomida 1 nafar farzand bilan nikohdan ajralishlar soni 13 186 tani, 2 va undan ortiq farzand bilan ajralishlar 5 505 tani tashkil etgan. Nikohdan ajralganlarning o'rtacha yoshi erkaklar uchun 37,7 yoshga, ayollar uchun 33,2 yoshga to'g'ri kelgan. Mana shu statistikadan ko'rinib turibdiki qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Tahlil va natijalar. S.V.Kovalevning ta'kidlashicha, yoshlarda oilaviy hayot va turmush tarziga xos to'g'ri tasavvurlar yetarli emasligi sababli turmush qurganlarida oila-nikoh munosabatlaridan qoniqmaslik holatlari ko'p uchraydi. Shuning uchun yoshlar o'sib ulg'ayadigan va o'qish joylarida ularni oilaviy hayotga, turmushga tayyorlash, ularda baxtli oila va farovon turmushni ta'minlaydigan zarur sifat va fazilatlarini shakllantirish, ularni bo'lg'usi oila to'g'risidagi romantik, shirin xayollardan, har xil chalg'ishlardan qutqarish bilan bog'liq tarbiyaviy shart-sharoitlarni yaratish to'g'risidagi qimmatli maslahatlarni ilgari suradi.

Rus olimlari Yu.I.Semenov, Masherov, Yu.T.Timofeevning tadqiqotlarida oilada nizoli vaziyatlarni kelib chiqishi inson turmush tarzining butunligicha qamrab oluvchi sohalaridagi o'zgarishlar bilan ham bog'liq ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Z.B.Sikevich va Yu.A.Possellar tomonidan millati bir xil yoki har xil bo'lgan kelin-kuyovlarda oilaviy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Yu.S.Kotelnikova yosh oilalarda nome'yoriy krizislar yuzaga kelishining psixologik xususiyatlarini birinchilardan bo'lib sistemali o'rgangan.

G.V.Lagonda nikoh munosabatlaridan kutish nazariyasi (orzu havas natijalarini kutish)ni atroflicha o'rganishga uringan. S.A.Garmaev o'z tadqiqotlarida Xristian diniga mansub kishilarning oilaviy munosabatlari madaniyati haqida alohida tadqiqotlar olib borgan. Ye.M.Savina ilmiy tadqiqotlarida bola tug'ilishi kutilayotgan davrda (onaning homiladorlik paytida) oiladagi ahamiyatli munosabatlar tizimi yoritilgan. Er-xotin o'rtasidagi o'zaro munosabatlar madaniyatini amerikalik tadqiqotchilar V.Metyuza va K.Mixanovichlar olib borgan real oila hayotini o'rganish natijalari ham tasdiqlaydi. Tadqiqotlar davomida, baxtli va baxtsiz oilalar (shartli ravishda) o'rtasidagi o'ndan ortiq zarur farqlar ko'rsatib o'tilgan. Ajralish vaqtida ajralishayotgan er-xotin munosabatlarini o'rgangan tadqiqotchi Dayan Vagen ko'p hollarda jismoniy ajralishdan oldin er-xotinlar ijtimoiy-ma'naviy jihatdan boshqa-boshqa kishilar bo'lib qolishini aniqlagan.

Judet Vallersteyn va Jon Kellilar Kaliforniya shtatida ajralgan oltmishta oilaning bolalari hayotini o'rganib, ajralish holatlarining salbiy oqibatlari bolalar uchun nihoyatda og'ir kechishini ta'kidlashgan. Ye.Burgess, P.Vollin, L.Terman va M.Odema, G.Rolandlar keng qamrovli tadqiqotlariga tayanib er-xotinlikdan qoniqishda sheriklarga xos sifat va fazilatlarining bir qancha turlari mos kelishi zarurligini qayd etganlar. L.Vigotskiy, D. Elkonin, A.N.Leontev, G.Andreeva—Rossiya psixologlarining shaxsga faoliyatli yondashuv nazariyalari. Ijtimoiy psixologiyadagi ijtimoiy

tasavvurlar konsepsiyasi (S.Moscovich, J.Codol, A. Donsov, T.Emelyanova, V.Karimova va b), oilaviy hayot faoliyati aks ettirilishi jarayonini aniqlashga doir nazariyalar (A.Xarчев, S.Golod, Z.Yankova, H.Yurkevich, V.Sisenko, N.Solovev, D.Kutsar, T.Mishina).

Lutfullayeva Nigora Xalimbayeva "Turmush qurgan talabalarining oilaviy munosabatlarga tayyorligining ijtimoiy psixologik xususiyatlari" nomli nomzodlik dissertatsiyasida talabalar oilasi-ijtimoiy psixologiyadagi kichik guruh sifatida o'rganilgan. Ilmiy ishda bu davrdagi o'zgarishlar, talabalik hayotiga monand munosabatlar, er va xotin roliga xos mas'uliyat, o'ziga xos ijtimoiy mavqe doirasida bo'lib, unda boshqacha qadriyatlar tizimi, ota-onalik, turmush o'rtoqlik haqidagi tasavvurlar kuzatiladi.

Xidirova Firuza Farxodovna "Oilada qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari" nomli nomzodlik dissertatsiyasida Oilada qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash muammolarini pedagogik jihatdan yoritib bergan.

O.E.Eshmurodovning "Oila mustahkamligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik omillari" mavzusidagi ilmiy tadqiqotida oilaviy munosabatlar, oilada erkak va ayolning roli, ularda oilaviy qadriyatlarining shakllanganligi, o'sib kelayotgan yigit va qizlarda oilaviy tasavvurlarning shakllanganligi haqida so'z boradi.

D.T.Ismatovning "Oilaviy munosabatlarda emotsional zo'riqishlarni korreksiyalashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida "o'smirlarda emotsional-hissiy zo'riqishlarning paydo bo'lishida oila a'zolarining ularga bo'lgan munosabati, bu davrdagi muhim psixologik o'zgarishlar haqida so'z boradi.

Hayot jarayonida bolada shunday motivlar shakllanadiki, bu motivlar o'smir uchun asosiy ahamiyatga ega bo'lib, boshqa barcha motivlarni o'ziga bo'ysundiradi. O'smiring xulq-atvori va faoliyati ustidan barqaror hukmronlik qiluvchi motivlar bola shaxsining yo'nalishini barpo etadi.

Oilaviy muammolarni o'rganish maqsadida olib borilgan tadqiqotlardan shu narsa ma'lum bo'ldiki, oilaviy muammolar o'zaro munosabatlardagi kelishmovchilik, o'zini tuta olmaslik, yoshlarda muomala madaniyatini shakllanmaganligi, turmush o'rtog'idan mamnun bo'lmaslik, zerikarli hayot, oilaviy burchlarning taqsimlanishi, janjalkashlik, o'ta manmanlik, xulq-atvordagi nomukamallik, moddiy qiyinchiliklar, jizzakilik kabi oila a'zolariga xos xatti-harakatlar va xarakter xususiyatlaridan kelib chiqar ekan. Yana shu narsaga amin bo'ldikki inson o'zi ideal insonni izlarkan. Ko'p holatlarda er-xotinlarning bir-biridan qoniqmaslik (ish vazifalaridan norozilik), gumonsirash, tanqid, tanbeh kabilar ham ko'pgina muammolarni keltirib chiqarishini bildik. Oila a'zolari oilada bir-birini o'zaro tushunmaslik, xarakter xususiyatlarining bir-biriga to'g'ri kelmasligida deb bilsalar, ayrimlarida ayol kishi noroziligi, tanbehleri erkakdan o'zini ustun qo'yishi deb bildilar. Bundan shu narsa ma'lum bo'ldiki, oilaviy muammolarning asl sababi oilalarda pedagogik va psixologik bilimlarning yetishmasligidadir. Buning uchun mahallalarda bu borada keng qamrovli ishlarni olib borish, mahalla yig'inlarini oilalar bilan hamkorlikda amalga oshirish, qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun avvalo ularni onalarini psixologik savodxonligini oshirish, psixolog va pedagoglarga bo'lgan ishonchini oshirish masalalarini hal etish lozim. Qizlarimizni oilaviy hayotga tayyorlashda ularga oilaviy hayotning chiroyli taraflari bilan bir qatorda hayotning past-balandliklari ham mavjud ekanligini, turli-xil murakkab vaziyatlardan shirin so'z-chiroyli muomala bilan yechim topish mumkinligi borasida bilimlarni ham berib borish lozim. Misol uchun ko'pgina oilalarda uchrab turadigan quyida zikr etilgan

muammolar bilan ham tanishtirib borilsa, o'zlari katta hayotga qadam qo'yganda qiyinchiliklarga duch kelishganda dovdirab qolishmaydi, oqilona yo'lini tanlab bu vaziyatdan chiqa olishlari mumkin bo'ladi.

Shunday ekan turmushga chiqayotgan har bir qiz psixologik savodxonlikka ega bo'lishi, muloqot ko'nikmalarini egallaganligi, oilaviy muammolarni ijobiy hal qila olishi, har qanday sharoitda turmush ortog'i va bolalariga sog'lom psixologik muhitni yarata olishi hamda oilaviy munosabatlarda namunalilik ko'rsatib farzand tarbiyasidagi beminnat xizmatlari bilan o'z hissalarini qo'shmoqliklari lozimdir.

Qiz bola turmush qurgandan so'ng uning ijtimoiy muhitdagi mavqeyi tubdan o'zgarishi asosida unga nisbatan boshqalarni va o'z-o'ziga bo'lgan munosabati o'zgarishi kuzatiladi. Mazkur o'zgarishga nisbatan o'zida ishonchni shakllantira olgan qiz bola yangi oilasida qisqa muddatda o'z o'rniga ega bo'la olishida muloqot madaniyatining ahamiyati kattadir. Oila qurishga o'zida ishonchni shakllantirishiga eng

asosiy turtki rolini o'ynovchi omillardan biri bu - o'z-o'ziga yo'riqnoma berishi ya'ni, oilaga tayyorlik holatining har tomonlama o'stirish hisoblaniladi. Yangi kelinlik mavqega moslashish albatta, tajriba va bilimlarga asoslanadi. Shularga ko'ra, har qanday turmush qurish yoshiga yetgan qiz o'zining yutuqlari va kamchiliklarini tafakkurida aqlan tahlil qilib o'zi kelin bo'lgach amalga oshiradigan xatti-harakatlarini tassavur eta olishi kerak.

Xulosa va takliflar. O'smir qizlarga ta'sir etuvchi har bir jabhani atroflicha o'rganib, o'sha omil uning kelajakdagi turmush hayotida qanday natija ko'rsatishi mumkinligini ilmiy prognoz qilish va ularning qadriyatlar tizimidan kelib chiqib ularga ijobiy ta'sir etuvchi omillarni yanada ko'paytirish, ularni kelajak maqsadlarini to'g'ri belgilashida ko'maklashish zarur. O'smirlik davri shaxsning qayta qurilish davri bo'lib, aynan mana shunday vaqtda unga oila borasida ijobiy tasavvurlarni shakllantirish, oilaviy qadriyatlarini to'g'ri singdira olish, ularda kelajakda muvaffaqiyatli oila barpo qilishi uchun zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: O'zbekiston, 2017. - 104 b.
2. Shoumarov G.B. Oila psixologiyasi:Darslik-T.:”Sharq”, 2014.272-bet.
3. Fayziyeva M, Jabborov A. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi.-T.:”Sharq”,2007.42-bet.
4. Karimova, M. (2023). QIZLARNING MUHABBAT BORASIDAGI TASAVVURLARINING OILA MUSTAHKAMLIGIGA TA'SIRI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2).
5. Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O'SMIRLARNING SOG'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.